پوهندوی آصف بهاند

۲۰۱۶/۰۳/۱۳

په پردي چاپيريال کې مورنۍ ژبه،
د کوچنيانو ادبيات او زدکړه

لومړۍ برخه

«د ماشومانو ادبيات، څېړنه او ارزونه»
د سيمينار په مناسبت

تاکل شوې ده چې «د ماشومانو ادبيات، څېړنه او ارزونه» تر سر ليک لاندې، د افغانستان په جلال آباد ښار کې، د ختيزې سيمې ليکوالو او ژورنالېستانو د خپلواکې ټولنې له خوا علمي سيمينار جوړ شي. د دې سيمينار مسولينو له ما نه هيله کړې چې دې سيمينار ته يوه مقاله وليکم. دا مقاله د هغو په غوښتنه ليکل شوې.
زموږ په وطن او ټولنه کې د جګړې اور او وير، په لسګونو سونامي ګانې رامنځ ته کړې او بې شميره غميزې يې په ميراث پرېښې دي، داسې چې زموږ څو نسلونه يې د اور خوراک کړل او هغه چې د دې سونامي ګانو له مرګونو څپو نه نيم ژواندي پاتې دي له بيلابيلو ستونزو سره لاس ګريوان دي. د جګړې او له جګړې د را زېږېدلو سونامي ګانو د زور او تاو په وجه يو شمير وطنوالو خپل کلي کورونه، نغرې، هديرې او هر څه په ځای پرېښودل، بهر ته يې يوازې د سر د خلاصون په تمه مخه کړه.
تللي خلک په بهر ملکونو کې له رنګارنګ ستونزو سره مخ شول، چې تر ټولو لويه غميزه او ستونزه يې د نورو ټولنو د کلتورونو تر فشار لاندې او ډير ځلې د کورنيو د مشرانو د بې غورۍ په وجه د مورنۍ ژبې او په عام ډول د خپل کلتور د ډېرو برخو له لاسه ورکول دي.
د بهر ميشتو افغانانو له ژوند نه چې کوم ښکلی انځور دننه په افغانستان کې د خلکو د ذهن په ګالري کې رسم شوی دی، دا سم او ښکلی نه دی، نه يې منفي اړخ سم دی او نه يې مثبته خوا. ژوند په هر ځای او هره ټولنه کې چې وي، منفي او مثبت اړخونه لري او زموږ افغانانو د ناکامۍ يو دليل دا دی چې هر چيرې او په هر څه کې ډېر اِفراط او تفريط کوو.
په پرمخ تللو هيوادونو کې ژوند رنګينۍ لري، خو ستونزې يې هم ډېرې او چاقې دي. په هغو ټولنو کې د اِنتګريشن(integration) يا په ټولنه کې جذبيدل او د هغو له قوانينو سره ځان برابرول، لږې نه، ښې ډېرې ستونزې لري؛ هغه هم يو ه شرقي او د بيلې عقيدې درلودونکي انسان ته. په افغانستان غوندې يو چاپيرېال کې زېږېدلی، را لوی شوی انسان ته او بيا په اروپا غوندې يوې ټولنه کې ټول عمر ژوند کول، داسې يوه بوټي ته ورته وګڼئ چې له ګلانو او رنګينيو نه يې ازغي او بد رنګي زښته ډيره ده.
په داسې ټولنو کې زېږېدلي او زېږېدونکی نسل ته که مشران پام و نه کړي، هماغسې لويږي لکه د هغې ټولنې وګړي او دا نوي ورغلي خلک تر څو چې ځان له هغې ټولنې او د هغو له قوانينو سره ځان جوړوي، يا د ليونتوب پولې ته ور رسيدلی وي او يا هم دومره وخت وربانديې تير وي چې نور د کهولت خزان وهلې بڼ ته ور ننوتی وي.
په دې ليکنه کې د همدغو ترخو واقعيتونو په نظر کې نيولو سره کوم تصوير چې زه له افغانستان نه د باندې د افغان ماشومانو او کوچنيانو د روزنې، مورنۍ ژبې د زدکړې، د فرهنګ د ساتلو او د کوچنيانو د ادبياتو په برخه کې وړاندې کوم، همدا اوس وايم چې منفي اړخ يې ډېر دی. ما دې څوک د ډير خوشبين او ډير بد بين په تور نه رنګووي، دا يو تريخ واقعيت دی او لکه د سقراط جام، اوس افغانانو ته ور په برخه دی.
کله چې يو ماشوم، کوچنی يا تنکی زلمی د وطن پرېښودلو ته اړ کيږي، نو د باندې له وطن نه، که لږې وطن وي که کوم نږدې هيواد، په لومړي ګام کې د مورنۍ ژبې زکړه، ساتل او پالل ور ته ډير اړين وي او وروسته له هغه نه په مورنۍ ژبه باندې ورته د مطالعې او د کوچنيانو د ادبياتو لوستل مطرح وي.
په وطن کې د ټوپک د شپيلۍ د سُر کيدو، د جګړې د اور د توديدو او ځينو نورو دلايلو پر بنا د ډيری افغانانو منډه ګاونډيو هيوادونو ايران او پاکستان ته وه، چې شمير يې ميليونونو تنو ته رسيده.
په ايران کې خو يې په ډيرو ځأيونو کې افغان کوچنيانو او ځوانانو ته، ښوونځي او پوهنځي ته د تګ اجازه هم نه ورکوله او د ژوند په هر چاره او هر ځای کې دوی ته د «آشغال» خطاب شوی، کيږي او که چيرې کومې سلنې ماشومانو کوم ټولګي ته د تک چانس تر لاسه کړی هم وی، په داسې چاپيريال کې به و چې يو توری به هم د دوی د

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بنې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ

ژبي او عقيدي، تاريخ او جغرافيي هلته نه و. د مورنۍ ژبې، ښو يا په خپله خوښو زدکړو او يا د ماشوم پالني، روزني او د کوچنيانو د ادبياتو خو لا يوښتنه هم بايد و نه شي.
ايران ته که افغان د کار له پاره تللی دی او که د سر ساتلو په موخه، په هر حالت کې دی دومره په عذاب شوی چې په پای کې د کوم مظلوم افغان له ذهن او ضمير نه دا غږ را پورته شوی دی چې فيروز کندوزي نومي سندرغاړي بيا په خپل خواږه غږ زمزمه کړی هم دی:

ورک دې شي ايران

ورک دې شي ايران د غم لړلوتومنوسره ژوند مي په کې تيرکړ دم د يوجوړه جامو سره
ورک دې شي ايران، په ايران کې مي زړه تنګ دی
هر شرکت ته لاړ شم، په نصيب کې مي ګـلنګ دی
يوه په ګناه نه يم، د مهندس را سره جـنـګ دی
مياشت مي پوره نه وي، بيا روان يم بسترو سـره
ورک دې شي ايران دغم لړلو تومنو سره ژوند مي په کې تيرکړ دم د يو جوړه جامو سره
ورک دې شي ايران، کـار يې تول په غم لـــړلی دی
هر ځوان ته چې ګوري، په ژوندينې د ګور مړی دي
حـال يوښتنه ی مه کړه ، د مزله ګردو وهلـی دی
ځوک لاړو کې مړه شول، ځوک سودا کوي ګوروسره
ورک دې شي ايران د غم لړلو تومنو سره ژوند مي په کې تير کړ دم د يو جوړه جامو سره

په پاکستان کې هم د پاکستاني قوانينو په چو کاټ کې او په افغانانو باندې د حاکم اِفراط له وجې په هغو کتابونو او درسي موادو کې چې دوی استفاده ور نه کوله، داسي څه نه شته چې ماشوم دی له پر مختللو علومو او عصري ژوند سره آشنا کړي. هغه کتابونه او درسي مواد چې ما ليدلي دي هلته درسي پروګرام داسي برابر کړای شوي و چې تر مثبتو موادو منفي په کې ډير ځاي پر ځای شوي وو. همدي موادو ته په کتو سره، په دې اړوند ما د ۲۰۱۲ کال په پيل کې د يوې مقالي په ترڅ کې داسي ليکلي وو:
«هلته په افغانستان کې زموږ د کوچنيانو او زلميانو په غوږونو کې د ښوونکي د غږ پر ځای، د قومندان آمرانه چيغې آزانګې کوي. اوس زموږ ماشومانو او زلميانوته د الف او ب د زدکړې پر ځای د ډزو کولو لاربښونه کيږي، دا دی زموږ سرنوشت او دادی زموږ ښوونه او روزنه. په ګاونډيو هيوادونو کې چې کوم ښوونځي او پوهنځي پرانستل شوي وو، هغه هم د سياست او مذهب په رنګ رنګول شوي وو. هلته هرې مذهبي او سياسي ډلې هڅه کوله چې خپل افکار او عقايد تدريس کړي او د خپلو نظامي اهدافو د تر سره کولو له پاره، په لومړي ګام کې د ماشومانو او تنکيو زلميانو په ذهنونو کې د جګړې، وسلې او وژنې مفاهيم ځای پرځای کړي. د دغو ښوونځيو او پوهنځيو په درسي کتابونو کې هيڅکله زده کوونکو ته د خپل وطن تاريخ، ملي ګټو، تمدن او علمي پرمختګونو په باب، څه نه ليکل کيدل، مورنۍ ژبه او ملي کلتور اصلاً مطرح هم نه وو. د دغو ښوونځيو په يو درسي کتاب کې مي ولوستل:
«ت = توپک،
ج = جهاد،
م = مجاهد،
ټ = ټانک،
و = وژل،
او...»
هلته په پاکستان کې ډيره سلنه ماشومان او کوچنيان د يوې مړې ډودۍ د پيدا کولو له پاره له هر ډول روزني ښوونځي او کتاب نه لرې، په کوڅو کې سر ګردان ګرځيدل. د داسي کوچنيانو ښه انځور د افغانستان د خلکو په درد دردېدلي ليکوال، ژورنالست او کالم ليکونکي نور البشر نويد ډير ښه وړاندي کړيدی. د انسانيت، ماشومتوب او کوچنيتوب له ټولو حقونو محروم يو افغان کوچنی، چې پلار يې د جهاد په نامه، نيابتي جګړې کې وژل شوی دی، د اسلام نور ارکان، سواد، د کوچنيانو ادبيات او ... خو لا څه کوي، چې کلمه يې هم نه ده زده. يوه ورځ مې په پيښورکې د يوې مجلې په لومړي مخ باندې پر دغه سرليک سترګې ولګيدې:
«ما له کلمه نه راځي»
په ډيره بيره مې د نظر ورمخ راواړاوه، هلته له دوو عکسونو سره، يو مضمون او مرکه چاپ شوې وه، چې يوه برخه يې دا ده:

نوم: زين الدين،
د پلارنوم: غواص،
عمر: پنځلس کاله،
علاقه: کندوز، گورتيپه،
حال: فارست پلوسي کيمپ، پېښور،
ملاقات: نورالبشرنويد ...

... يوه ورځ يو خيرن خيچن ماشوم دفتر ته راننوتو، په غاړه کې يې د کېږي تيلی وه، په هغې کې د سپيلنو داني وې، په لاس کې يې په يوه ډبې کې د سکرو انگارو. له تيلی نه يې داني پر انگار واچولې، لوخړې شوې، ښوزی يې ورته و واهه. يو بل ورته و ويل: ما، ما، ما لوخړې مه کوه. د هغه زړه لکه چې مات شو. دويم چت ته په شېږ ديرش پونکو راختلي ماشوم ته يې په بې ارزۍ وکتل. ما ورته اشاره وکړه. هغه سمدستي څو داني په انگار کې واچولې، ما منع کړو او ورته ومې ويل: په موږ به د چا نظرولگي؟ د نظر شوي خلک خو تاسو ياست چې بې کوره، بې وطنه، بې ياره، بې دلداره شوي ياست. هغه ودريد او ما يې دريم چت ته په شېږ ديرش پونکو د راختلو کفاره ادا کړه. هغه تلو، ما منع کړو. خبره واوره ! هغه گم سم ودريد. ما ورته و وې:
ـ ته د کوم ځای يې؟
ـ زه، زه د کند ز يم.
ـ دلته کينه!
زما خواته د کند ز ولايت د گورتيپې شهزاده، د ښار د لوگيو خيرن ناست و. دغه وخت يو بل افغان مهاجر راغی. سپينه ـ ښکلې پاکه ږيره، تک سپين پگړی په سر کړی، تک سور سپين مخ، ما دغه سپين ږيري ته و وې : راشه ستا وطندار دی. هغه څو ورځې وړاندې ماته ويلي و چې: زه د کند ز د ولايت يم، په سوونو جريبه زمکه لرم، يو زوی مې په سعودي کې دی. هغه له خپل وطندارسره يو څو خبرې وکړې او بيا يې ور ته و وې چې: اوس ښه سړي له راغلې، هغه ما ته اشاره وکړه او ولاړو. زما مخې ته د کند زولايت شهزادگان ناست وو، يو شهزاده چې په مخ کې يې نن هم د خپل وطن ... توب سره وو او په پټکي يې دوړه نه وه؛ بل شهزاده د سپيلنو شهزاده و چې د خپل وطن سره يې په مخ کې سوزيدلي وو. په وړوو لاسونو کې يې اور نيولی و، په سپوږمۍ مخ يې د پېښور د لوگو تورکي وو، په سترگو کې يې د رنجو په ځای، يأس او ارمان و، د افغانستان د شهيد زوی و، مور او دوو ماشومانو له پاره يې سوال کولو، ډوډۍ يې غوښته، د خپل وطن مُلا ورته ويلي وو چې د اسلام جنگ دی، ورشئ يو د بل سرونه مات کړئ. د اسلام او د وطن په نوم لکونه افغانان قتل شوي. يو طرف ته افغان شهيد شو، بل طرف ته يې افغان ته د شهادت مرتبه واخيسته. زما سره د افغانستان د هغه شهيد زوی ناست و، د چا پلار چې د اسلام له په لار کې شهيد شوی دی. ما له هغه نه آخري تپوس کړی و او زه يې گونگی کړی وم:
ـ بچی تا له کلمه درځي؟
ـ کليمه؟ نا، ما له کلمه نه راځي .
ـ بچی، مونځ درځي؟
ـ مونځ؟ مونځ نه راځي.
زه د اسلام د شهيد زوی نه دوو آخري سوالونو په خپله يو سوال کړم ...»

د لومړۍ برخې پای

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ